

Jerry Mintz: Szabadság és demokrácia az oktatásban – A demokrácia varázsa (1. fejezet)

február 26, 2013

Jerry Mintz több mint harminc éve számít mértékadó személyiségnek az alternatív iskolák mozgalmában. Tizenhét évig tanított állami és alternatív magániskolákban, 1989-ben megalapította az AERO (Alternative Education Resource Organization) nevű szervezetet, amelyet a mai napig vezet, továbbá felelős kiadója a „The Education Revolution” című, negyedévente megjelenő újságnak.

1. A demokrácia varázsa

A „demokrácia” fogalma napjainkban annyira felvizezetté vált, hogy szinte elvesztette eredeti jelentését. Valójában a demokráciának egy nagyon is meghatározott dolgot kéne jelentenie: azt, hogy emberek egy csoportjának megvan a lehetősége saját életükkel kapcsolatban közösen döntéseket hozni és azokat meg is valósítani.

Természetesen az iskolában mindez problematikus, mert a törvények előírják az tankötelezettséget, azaz minden gyereknek be kell iratkoznia valamilyen oktatási intézménybe. Tehát lehet bármennyire demokratikus egy iskola, ez csak annyit jelent, hogy a gyerek előnyben részesíti azt egy másik iskolával szemben, nem feltétlenül azt, hogy ő ott akar lenni. A választás joga ugyanis nem terjed ki arra, hogy egy adott iskola helyett ne egy másikat válasszon, hanem valami egészen más tevékenységbe fogjon. Ettől a kivételtől eltekintve a

(közvetlen) demokrácia az iskolában ugyanúgy működik, mint bárhol máshol, ahol döntéseket kell hozni. A demokratikus döntés jellemzője pedig az, hogy azt minden iskolai szereplő közösen hozza. Ez azt is jelenti, hogy abban az esetben, ha valakinek egyéni döntést kell hoznia önmagával kapcsolatban, akkor ezt megteheti, abban az esetben, ha döntése nem érinti a közösség tagjait. Ha érinti, akkor az egyén helyett a közösségnek kell döntenie.

Ezért nevezték eredetileg a demokratikus iskolákat szabad iskoláknak. Szeretnék egy, a dolgok mélyén rejlő feltételezést elmondani, ami azzal kapcsolatos, hogy az iskolában demokratikus hatalmat adunk a gyerekeknek. Ez a feltételezés pedig az, hogy a felnőttek és a gyerekek természetes igénye a tanulás. Valójában nem kell őket motiválni. Nem áll módunkban tudni, hogy kinek mikor és mit van kedve tanulni, vagy mikor és mit szeretne valaki csinálni. Valójában a „tanulni” és „csinálni” szavak nem is választhatók el egymástól. Még akkor sem lehet pontosan megmondani valakiről, hogy mikor és mit tanul, ha az illetőt tanulásra kényszerítene. Megpróbálhatjuk ezt kitalálni, de nem mindig lesz igazunk. Mivel a gyerekek alaptermészete a tanulás, azok, akik demokratikus iskolába járnak, akik részt vehetnek a demokratikus gyűléseken, az energia és a kreativitás olyan forrásához jutnak, ami egy normális iskolában nem hozzáférhető.

Az emberek használják a spontaneitás, a kreativitás szavakat, de valójában ezeknek a szavaknak az igazi megvalósulását csak akkor láthatjuk, ha a gyerekeknek szabadságuk van tevékenységüket maguk megválasztani, azaz nem mondják meg nekik, hogy mit csináljanak. Amikor gyerekeknek arról a Shaker Mountain nevű iskoláról mesélek, amelynek korábban az igazgatója voltam, akkor körülbelül 10 másodpercre van szükségük arra, hogy megértsék az iskola alapfilozófiáját. Azt mondom nekik, hogy az iskolában minden döntést közvetlenül demokratikusan hoztunk meg, és az órákra csak akkor kellett bemennie a gyerekeknek, ha ezt maguk elhatározták. Ebben a

pillanatban a gyerekek beindulnak, rám néznek, és azt mondják: „Nem kell bemenned az órákra, csak akkor, ha ez a te kívánságod? Ebbe az iskolába akarok járni!” (Ugyanezt láthatjuk a Summerhill című film elején, amikor Ryan megdöbbenve tapasztalja, hogy Summerhill egy ilyen iskola.⁵)

Lenyűgöző látni, mennyire egyöntetű a reakciónk, és hogy mennyire biztosan tudják: ilyen iskola kell nekik. Ugyancsak egyöntetűen igaz, hogy a felnőttek számára ez a reakció nem tűnik értelmesnek. Gyakran elborzadok azon, hogy a kultúránk elfogadja azt az elvet, miszerint a gyerekek nem szeretik az iskolát. A mai helyzet szinte nevetségesnek tűnik az agykutatás legújabb kutatásainak fényében: az emberi agy tanulni vágyik, tehát a gyerekek természetük szerint tanulni vágnak. A felnőttek közül sokan azt gondolják, hogy a gyerekek azért nem szeretik az iskolát, mert lusták. Ezzel szemben valószínűleg az iskolában van a hiba. Talán a legnagyobb forradalom akkor következne be, ha az egész országban kinyitnánk az osztálytermek ajtajait, önkéntessé téve az óralátogatást, és lennének olyan helyek, ahova a gyerekeknek érdemes lenne menniük, ha nem akarnak bent lenni az órákon.

De óvatosnak kell lennünk. A demokráciát nem lehet megjátszani. A gyerekek másodperceken belül meg tudják mondani, hogy valódi hatalmat kaptak-e. Ezért van az, hogy az iskolai közvetlen demokrácia igen könnyen sérül: néha a felnőttek egy demokratikus iskolában felülírják, vagy nem veszik figyelembe az iskolagyűlés döntéseit. Ha ez megtörténik, akkor az iskolagyűlések veszthetnek hitelükből. Ugyanis senki nem fektet hosszú ideig energiát valamibe, aminek nincs értelme. Nem könnyű megmondani, hogy mi a közvetlen demokrácia ereje, mert azt csak megtapasztalni lehet.

Akárhova megyek bemutatni a közvetlen demokratikus folyamatokat, akkor azok 5 vagy maximum 10 perc után

elkezdenek élni, mert az emberek valóban jelentős dolgokról beszélhetnek, és hatalmukban áll mindezekről valódi és jelentős döntéseket is hozni. Érzik a saját erejüket és a gondolatok erejét egyaránt. A legtöbb iskola nem adja meg a lehetőséget az ilyen döntésekhez, mert a felnőttek gyerekkorukban szisztematikusan meg lettek fosztva tőle. Megtanultak félni a döntésektől, ezért nem hisznek abban, hogy a gyerekeket hagyni kell maguk dönteni. Ha egy ember soha nem tapasztalta meg a szabadságot, akkor félni fog attól, hogy mit is tenne, ha szabad lehetne.

Az emberek egyik legnagyobb félelme például az, hogy mi történne, ha kiengednék a haragot, amit magukban felhalmoztak az idők folyamán. Ha nem tudnak ezekkel az ijesztő érzésekkel megbirkózni, akkor nem fogják soha megtudni, hogy mit is jelent szabad embernek lenni. Érthető tehát, hogy nagyon nehezen tudnak hinni abban, hogy a gyerekek képesek szabadon élni.

Az 1960-as években, amikor William Golding könyve, A legyek ura megjelent, én a New York-állambeli Lewis-Wadhams demokratikus iskolában tanítottam. Amikor a könyvről beszélgettünk a gyerekekkel, azt mondták: „természetes, hogy ezek a gyerekek szörnyeteggé válnak, ha egyedül maradnak a szigeten. Angol iskolás gyerekekről van szó, és ők valóban így fognak reagálni: egy nagyon tekintélyelvű rendszerben éltek, ezért hierarchiát fognak maguk között felállítani, és bűnbakokat fognak keresni maguk között, ahogy ez azokban az iskolákban is szokásos volt, ahova jártak. Ugyanez nem történne meg, ha olyan gyerekek érnének partot, akik a miénkhez hasonló iskolákba jártak. Mi tudnánk, hogyan kell egymást segítve működni.” Arra is gondoltam, hogy a fentiek alapján megírom a könyv alternatív verzióját. Nem könnyű átugrani az árkot, amit a gyerekekben való bizalom elé ástak, ha ezt velünk szemben nem gyakorolták, és gyerekként nem élhettük meg a szabadságot.

A legfontosabb dolog, amit ezzel kapcsolatban javasolni tudok

tanároknak és szülőknek egyaránt, az az, hogy nézzenek meg egy demokratikus iskolát működés közben. Mindezt látni kell, és akkor legalábbis az intellektus szintjén elkezd megérteni az ember, hogy ez működik. De még ekkor is valami kisördög azt fogja mondani nekünk, hogy a gyerekeket kényszeríteni kell, különben nem fognak tanulni. Ennél a pontnál azonban legalább az intellektus képes lesz megállítani a gondolatot, és képesek leszünk elindítani a közvetlen demokratikus folyamatokat. Bizonyos értelemben mindez visszavezethető a következő alapvető vallási vagy filozófiai kérdésre: az emberi természet eredendő bűnösségében, vagy eredendő jóságában hiszünk. Voltak olyan fundamentalista ismerőseim, akik otthon nevelték a gyerekeiket, de tanulásra kényszerítették őket, mert az eredendő bűnben hittek. De ha mi iskolaalapítókként hiszünk abban, hogy a gyerekek természetük szerint jók, és szeretnek tanulni, akkor nyitottak lehetünk a demokratikus iskola eszméjére.

A demokratikus iskola szíve a demokratikus gyűlés, amely több, mint részeinek összege. Amikor egy embercsoport közösen hoz valódi döntéseket, és végre is hajtja azokat, akkor ennek ereje jóval nagyobb lesz, mint bármely tantestület vagy iskolavezetés döntéseinek. Néha elkeserít, amikor olyan emberekhez beszélek, akiknek nagyon szép, a gyerekek számos igényét kielégítő iskola áll a rendelkezésükre, amiben viszont a gyerekek nem tudnak semmi lényeges kérdésről dönteni, mert az iskolában nincsen demokratikus gyűlés. Azt hiszem, elképzelni sem tudják, mit hagynak ki. Nagyszerű, ha a gyerekeknek kedves tanáraik vannak, ha érdeklődnek azok iránt a dolgok iránt, amit bemutatnak nekik, és ha nem unatkoznak. De ezzel együtt ezeknek a gyerekeknek nincs meg az érzésük, hogy saját oktatásuknak az alanyai lennének, nem csupán tárgyai. Függetlenné válnak a felnőttektől, akik olyan jól gondoskodnak róluk, és ez nagymértékben eltér azon gyerekek tapasztalatától, akik valóban felelősek saját tanulmányaikért.

Az állami iskolákban még rosszabb a helyzet: a bürokratikus iskolaszervezet egymás fölé rétegzett szintjei az évek során egy megkövesedett rendszert hoztak létre, amellyel nagyon nehéz mit kezdeni. Minden esetben, ha valami probléma merül fel, kitalálnak egy újabb szabályt, amelyik újra még nehezebbé teszi a cselekvést. Elolvashatjuk John Gatto írásait, aki felfedte, hogy az iskolarendszert már kezdetben sem annak érdekében hozták létre, hogy az hozzájáruljon a társadalom demokratizálásához és felszabadításához, ma pedig végképp nem ez a célja. Minél tovább járnak állami iskolákba a gyerekek, minél idősebbek lesznek, annál inkább elvesztik annak lehetőségét, hogy erősek legyenek abban az értelemben, ahogy ez egy közvetlen demokratikus alapon működő iskolában történne.

Amikor ezekről a dolgokról beszélek, gyakran merül fel a logikus kérdés: „Mi a helyzet a fiatalabb gyerekekkel? Ugye, nem tudják kezelni a demokráciát?” Valójában a fiatalabb gyerekek, mivel még kevésbé vesztették el erejüket, jóval inkább képesek jó döntéseket hozni, és elfogadni, hogy azokért felelősek. Számukra éppen az a természetes, hogy megkérdezik a véleményüket, hogy elmondhatják megoldási javaslataikat, és fontos döntéseket hozhatnak. Minél több időt töltenek el egy tekintélyelvű rendszerben, amely rájuk kényszeríti tantervét, annál távolabb kerülnek önmaguktól, és veszítik el bizalmukat magukban mint önálló tanulásra képes egyénekben. Elkezdik azokat a tanulási mintákat követni, amelyeket elvárnak tőlük. Ezt a folyamatot nevezte John Gatto lebutításnak (dumbing down), ami valóban az, hiszen azok a gyerekek, akik maguk döntenek el, hogy mit akarnak tanulni, tízszer olyan gyorsan tanulnak, mint állami iskolába járó társaik. Ez a tanulási folyamat tényleg robbanásszerűen zajlik.

Például az én iskolámban, a vermonti Shaker Mountain-ben jött hozzánk egy 10 éves gyerek, akiről néhányan azt gondolták, hogy szellemileg kissé elmaradott. Nem tudtuk, hogy mit is fog csinálni az iskolában. Megvizsgáltam a szókincsét, és úgy

találtam, hogy az megfelelt életkorának. Az első hat hónapban – bár mindig ott volt – nem sokat beszélt a gyűléseken, gyakran állt mások háta mögé, de látszott, hogy figyel, és mindent meg akar érteni a beszélgetésekből. Amikor hat hónappal később megcsináltam vele egy szokásos szókinccstesztet, felfedeztem, hogy a szókinccse hat évfolyammal lett jobb. Ez azt jelenti, hogy tizenkétszeres sebességgel tanult! Ennek az ugrásnak az egyik oka az volt, hogy meg akarta érteni mindazt, ami a gyűléseken elhangzott.⁶

Nem könnyű harcolni a hatalmas oktatási rendszer tehetetlenségével, ezzel a több ezer milliárd dollárt elnyelő rendszerrel, amelyik igyekszik változatlanul fenntartani magát. Valamilyen módon – legalábbis kezdetben – ki kell lépned ebből a rendszerből. Ezért azt gondolom, hogy a legnagyobb nyomást az otthontanítók gyakorolják: azok, akik úgy döntöttek, hogy kilépnek, és vállalják a felelősséget gyerekek tanításáért.

Ugyanez igaz persze a demokratikus iskolákra és a többi alternatív iskolai irányzatra is. Ezek mindannyian kívül vannak a rendszeren! Arra az analógiára gondolok, amelyik úgy írja le az állami iskolarendszert, mint egy óriási léggömböt. Ha valami újat akarsz, akkor a léggömböt benyomhatod, és annak alakja elkezd változni. Még akár a léggömb másik oldalát is elérheted, de abban a pillanatban, ha az újítás hatóereje csökken, és az újító nincs már jelen, csökken a nyomás és a léggömb visszanyeri eredeti alakját: mint minden élőlény, szeret egy bizonyos formában maradni. Ugyanezt teszi az oktatási rendszer is, és ezért van az, hogy mindezt olyan nehéz, sőt talán lehetetlen megváltoztatni belülről. Akárhogy is van, az egész dolognak köze van ahhoz, amit emberi és gyermekjogoknak nevezünk. A gyerekeknek joguk van ahhoz, hogy úgy bánjanak velük, ahogy azt a felnőttek is elvárják magukkal szemben: ahogy emberi lényekkel szokás. Fontos, hogy mindezt a

gyerekek szempontjából nézzük. Minden embernek joga, hogy irányítsa saját fejlődését és oktatását, egészen addig a pontig, amíg ez nem sérti mások hasonló jogait. Ha így tekintünk a kérdésre, nem elég összemérni a demokratikus megközelítés hatékonyságát egy olyan rendszerével, amiben a gyerekeket ide-oda taszigálják, és bizonyos dolgok elsajátítását erőltetik rájuk – tágabb perspektívában kell gondolkodnunk.

Valaki nemrégiben mesélte, hogy megkérdezett 50 embert arról, hogyan éreznék magukat, ha másnaptól tíz éven át a hét minden hétköznapiján, ugyanabba az épületbe, ugyanabba a terembe kellene menniük, és ugyanazon a széken kellene ülniük, napi öt-hat órán keresztül. A reakció természetesen az volt, hogy rögtön felhívnák az ügyvédjüket vagy az emberi szabadságjogok amerikai védelmi szervezetét (ACLU). Semmi sem igazolhat egy ilyen mértékű szabadságmegvonást! Természetesen mi éppen ezt csináljuk, amikor kötelező iskolába kényszerítjük a gyerekeket. Azt gondolom, hogy ennek sok köze van a jogok kérdéséhez. Vegyük például az esetet, amikor a bélyeggyűjteményünk rendezésével vagyunk elfoglalva, és ez éppen az, amivel foglalkozni szeretnénk. Kinek van joga azt mondani, hogy most egy könyvklubhoz kell csatlakoznunk? Ez csakis ránk tartozik, senki másra.

[5]

[6] Természetesen a példa, amit Jerry hoz, azon ritka esetek egyike, ami számszerűsíti az adott gyerek esetén a tanulás sebességét. Erre azonban az esetek 99%-ban nincs lehetőség. Sokkal inkább arról van szó, hogy a gyerekek, ha megadatik nekik a ritka kiváltság, hogy akkor és úgy tanuljanak, ahogy nekik tetszik, valóban sokkal nagyobb intenzitással teszik azt. Természetesen ezzel nem azt kívánom hirdetni, hogy a gyerekeket magukra kell hagyni.

Részlet a következő fejezetből – *A demokrácia hatalma*

Minden magát demokratikusnak tartó iskola gyűlése más. A legfontosabb kérdés, amit még az iskola megnyitása előtt el kell dönteni, az az, hogy mire legyen az iskolagyűlés felhatalmazva. Nagyon fontos, hogy ne sugalljuk az iskolagyűlés mindenhatóságát, ha később ehhez nem tudjuk tartani magunkat. Ez ugyanis lerombolhatja az egész folyamatot. Lehetséges demokratikus gyűléseket tartani akkor is, ha azok csak nagyon korlátozott területen hozhatnak döntéseket, mindaddig, amíg ez mindenki számára világos, és amíg a meghozott döntéseket senki nem változtatja vagy torpedózza meg.

- Fóti Péter: Előszó Jerry Mintz: Szabadság és demokrácia az oktatásban c. könyvéhez
- A könyv tartalomjegyzéke
- Interjú az íróval
- Jerry Mintz: Tíz jel, mely arra mutat, hogy gyermekének másféle oktatásra van szüksége

A könyv megrendelhető!

